

VENY, Joan (2006): *Contacte i contrast de llengües i dialectes*. València: Universitat de València, 272 p. (Biblioteca Lingüística Catalana, 30).

L'aparició d'un aplec d'articles, fins aleshores dispersos en diverses publicacions, sempre és motiu de satisfacció per als estudiosos, que s'estalvien una cerca no sempre fàcil. En aquest cas, però, no es tracta només d'això, perquè la dispersió era només topogràfica: en aquest recull el pro-

fessor Veny ens permet acompanyar-lo en el seu llarg i engrescador viatge de recerca sobre uns fenòmens relacionats amb el contacte de llengües. Cada un dels articles té una entitat pròpia, però en aplegar-los, en posar-los en contacte i en contrast, per dir-ho amb les seves paraules, adquireixen una nova dimensió. El fet de retornar una vegada i una altra sobre uns mateixos fenòmens no suposa una repetició innecessària sinó que, ben al contrari, ens obliga a repensar uns fets analitzats en un apartat anterior a partir de noves premisses que en descobreixen noves possibilitats.

L'obra consta de sis apartats, centrats en l'estudi de les relacions entre el català i el castellà (amb quatre articles), el català i l'asturià (un article), el català i el galleg (un article), el català i l'aragonès (un article), el català i l'occità (dos articles) i el català peninsular i el mallorquí (un article). Però la lectura atenta del text ens fa veure que, en realitat, els tres primers apartats giren a l'entorn d'un mateix fenomen: un interessantíssim anar i venir a propòsit de la influència del fonema castellà /x/ sobre les llengües romàniques veïnes, format pels articles següents: «Sobre la interferència català-castellà»,¹ cronològicament el més modern, que encapçala i presenta el volum, i que ens dóna una visió panoràmica de les conseqüències lingüístiques del multiseccular contacte del castellà amb el català; «Fortuna del fonema /x/ en català: visió històrica de la *queada*»;² «La importació del fonema /x/ en català»;³ «Sobre les equivalències cast. /x/ = cat. /k/»;⁴ «Leisme històric i tractament de /x/ en asturià i català»;⁵ i «Galleg i català. Relacions i paral·lelismes lingüístics». A partir d'aquests articles podem veure com, seguint diferents patrons d'analogia, les llengües veïnes del castellà reaccionen de manera similar mitjançant mecanismes d'adaptació i, parcialment, d'adopció, que presenten les formes següents: a) adopció: /x/ → /k/ (com, per exemple, *le[x]ia*); i b) adaptació: que pot donar resultats com: b.1: /x/ → /k/; b.2: /x/ → /ʒ/; b.3: /x/ → /ʃ/; b.4: /x/ → /g/; i b.5: /x/ → /k/. Cada una de les quals ha originat, amb més o menys força, diferents casos d'ultracorrecció. Com se sap, l'adaptació del grup b.4, tan habitual en galleg, ha rebut el nom de *queada*, i la hipercorrecció corresponent (pronunciació amb [g] de mots castellans amb [x]), el de *geada*. Veny ens proposa un seguit de termes paral·lels per a designar la totalitat dels fenòmens, convenientment adaptats a la fonètica catalana: *heada* (amb [h] o amb [x]) per als casos d'adopció; *queada* per a l'adaptació en /k/ (*maco*); *geada* per a l'adaptació en /ʒ/ (*mejicà); *xeada* per a l'adaptació en /ʃ/ (*navaixa), particularment freqüent a València; *queada* per a l'adaptació en /g/ (*sanga, cast. *zanja*), esporàdic en català. En asturià també constata l'existència de fenòmens d'adopció (*heada*, que en les àrees centroorientals, on l'asturià té el fonema glotal /h/ procedent de /F-/ inicial davant de diftong amb semiconsonant velar /w/, s'ha d'interpretar com un cas d'adaptació) i, de forma general i molt freqüent, d'adaptació (fonamentalment, *xeada* i *queada*).

Per a tots els casos, procedeix a un extens buidat de fonts, tant de textos castellans produïts per persones de parla catalana com de textos híbrids o de textos catalans, a partir de fonts escrites per als segles XVIII i XIX, i de fonts escrites i orals per al segle XX, amb una meticulosa anàlisi de les dades de l'ALDC, que li permeten establir-ne els trets diferencials des del punt de vista geogràfic, generacional i cultural. La quantitat d'informació que ens presenta en el conjunt d'aquests articles, així com la varietat de les solucions i, sobretot, de les ultracorreccions, en fan la referència indiscutible per a qui vulgui conèixer la qüestió.

1. Publicat en castellà a GIL / OSTHUS / POLZIN-HAUMANN (ed.) (2004): *Romanische Sprachwissenschaft. Festschrift für Christian Schmitt*. Frankfurt, p. 339-354.

2. Publicat a *Actes del Novè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*. Vol. II. Barcelona, 1993, p. 405-436.

3. Publicat en castellà a *Revista Española de Lingüística*, 24/1, 1994, p. 1-19.

4. Publicat a *Homenaje a Alonso Zamora Vicente. Dialectología. Estudios sobre el romancero*. Madrid, 1989, 307-321.

5. Publicat a *Lletres Asturianes*, 50, 1993, p. 27-37.

6. Publicat a *Professor Basilio Losada: Ensinar a pensar con libertade e risco*. Barcelona: Universitat de Barcelona, Xunta de Galicia, 2000, p. 708-720.

I tot això, amant amb reflexions imprescindibles per a qui treballa en aquest camp, tan apassionant i alhora tan difícil de la dialectologia diacrònica: la manca de documentació antiga per a alguns mots de vegades no ens permet saber del cert si ens trobem davant d'un cas de *xeada* o, simplement, d'una incorporació d'un terme castellà quan aquesta llengua encara tenia el so de /ʃ/ i, per tant, anterior a mitjans del segle XVII, o bé, quan es tracta de mots introduïts per via llibresca, anteriors a mitjans del segle XVIII, quan la RAE va propugnar que es deixés d'escriure amb la grafia -x- el so de [x] (*xicra*, per exemple, sembla respondre a una d'aquestes dues possibilitats); la dificultat de distingir allò que és una evolució autòctona (*tenalla* 'gerra') d'aquells altres casos on les interpretacions poden ser més dubtoses (*granulla*) i que, en tot cas, cal diferenciar dels casos clars d'adaptació (*estropall*). Només un estudi detallat de les fonts, de les formes que trobem a les àrees contigües i del procés de difusió de cada un dels mots, poden ajudar-nos a interpretar-los.

En aquest sentit, els articles dedicats a les relacions entre el català i l'aragonès («Sobre el valencià *gemecar* 'gemegar'») i entre el català i l'occità («Sobre els occitanismes del rossellonès» i «La interferència occitana en l'obra epidemiològica d'Antoni Giraud (1587)»)⁷ són un model de metodologia filològica. Perquè massa sovint ens trobem amb interpretacions que adscriuen, sense més, a l'àrea del castellà o del francès formes de procedència aragonesa o occitana. I ens deixem portar per una tendència a tancar-nos en els límits de la pròpia llengua i a oblidar-nos que la comparació amb d'altres espais romànics és imprescindible. Massa sovint confonem les fronteres lingüístiques amb les fronteres polítiques i analitzem les realitats lingüístiques des de l'òptica de les creacions formalitzades com a llengües històriques. I per això actuem com si no ens adonéssim de l'existència d'una *continuitat d'àrea lingüística*, malgrat la insistència d'alguns lingüistes (d'Elcock i Pottier a Colón, fins arribar a les propostes més agosarades de Penny).

Estudis com els del professor Veny ens ajuden a veure la complexitat de les relacions entre modalitats veïnes que desemboquen en resultats paral·lels en situacions en què no és possible atribuir predomini d'un domini o de l'altre. I a anar amb peus de plom abans de fer afirmacions no prou documentades: quan es tracta de variants que han quedat aïllades o marginals, no sempre és fàcil distingir allò que és influència d'una modalitat contigua d'allò que és pervivència de formes autòctones mantingudes com a arcaïsmes, amb el risc conseqüent «de prendre com a variants diatòpiques el que han estat simples variants diatràtiques o polimòrfiques» (p. 184). D'aquí la importància que dona a l'aplicació sistemàtica d'un conjunt coherent de criteris que abasten des de la fonètica (el rossellonès *siuro*, amb i tònica, només és explicable a partir de l'occità on la /u/ llatina palatalitzada en /ü/: SUBERU > *süure > *siure*), fins a la morfologia, tant flexiva com derivativa, i que també suposen tenir en compte la cronologia i la difusió geogràfica dels mots.

El rigor amb què emprèn el seu estudi li permet mostrar-se decididament oposat a certes interpretacions (amb «respectuosa discrepància», però), com és el cas del pretès mossarabisme d'algunes solucions valencianes, o legítimament satisfet d'haver avançat unes hipòtesis recollides després per Coromines (*fossaró*).

L'anàlisi de l'extensió de *gemecar* a l'àrea valenciana, relacionant-lo amb les variants aragoneses ([ʒ]emecar, [dʒ]emecar, [tʃ]emecar / [x]emecar), amb àmplia documentació valenciana des del segle XV fins al segle XX, i acompanyat, a més, d'un mapa que connecta les dades de l'ALDC amb les de l'ALEANR, és ple de suggeriments i de troballes. Tant, que ens hem quedat amb una certa reanca de no veure reflectida també en el mapa⁸ la continuïtat d'aquesta variant aragonesa cap a

7. Publicats, respectivament, a *Caplletra*, 32, 2002, p. 143-155; a *Actes del Cinquè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*. Barcelona, 1980, p. 442-494 i a AURNAGUE, M. / M. ROCHÉ (2002): *Hommage à Jacques Allières. Romania et Vasconia*. Anglet: Atlantica, p. 637-651.

8. El mapa esmentat (pàgina 231) presenta un error en la transcripció del so africacat palatal sord, no imputable a l'autor: les imprentes encara se'ns resisteixen quan es tracta de reproduir els signes fonètics! També caldria corregir, a la pàgina 160, les dues vegades que fa esment del segle XVIII en relació a la cort de Mallorca resident a Perpinyà, perquè és evident que s'ha de llegir *segle XIII*.

terres murcianes i de l'Andalusia oriental, pel sud, o cap al gascó, pel nord, com, de fet, proposa en el seu article.

Un últim article, «Dialectologia contrastiva»,⁹ continuant un àmbit d'estudi i una metodologia propugnats fa anys per Germà Colón, analitza el contrast que es dona a l'interior d'una mateixa llengua entre dos textos paral·lels del segle XIX: el *Promptuari catòlich* publicat a Girona el 1837 en una modalitat de català comú i la versió que se'n va fer el 1839 a Palma, «acomodat de s'idioma català an es mallorquí». L'equivalència cronològica, amb només dos anys de diferència, li permet esquivar la possibilitat de confondre variants diatòpiques amb variants diacròniques, situació que de vegades dificulta la interpretació d'alguns estudis contrastius. En aquest cas, en canvi, les coincidències i divergències entre les dues versions reflecteixen clarament el grau de consciència de la modalitat dialectal de l'adaptador, que es manifesta en tots els nivells de la llengua, però sobretot en l'àmbit fonètic i en el lèxic.

L'obra s'acompanya d'una selecció de mapes dialectals (els significants de 'lleixiu preparat químicament' a tot el domini català; l'àrea de *a estall* i *estropall*; l'àrea de *tenalla* 'gerra'; les isoglosses de la iodització en el català peninsular; l'àrea de *gemecar* 'gemegar'; i l'àrea de *belleu* 'potser', de *pou* 'por', de *rega* 'solc', de *cavalla* 'euga' i de *margue* / *manxe* / *mànc* al català nord-oriental). I també d'un utilíssim índex de mots.

Ens trobem davant d'una obra que ens mostra clarament la rigorosa metodologia i les fines intuïcions, sempre contrastades i documentades, de l'autor: meticulós com és, no se li escapa cap detall, té en compte totes les variants i els factors concomitants i ens ensenya, una vegada més, que els textos, analitzats amb cura i sobretot amb una excel·lent base filològica, encara ens poden dir moltes coses noves.